Kyrkstäder

Tillfälligt boende för besökare

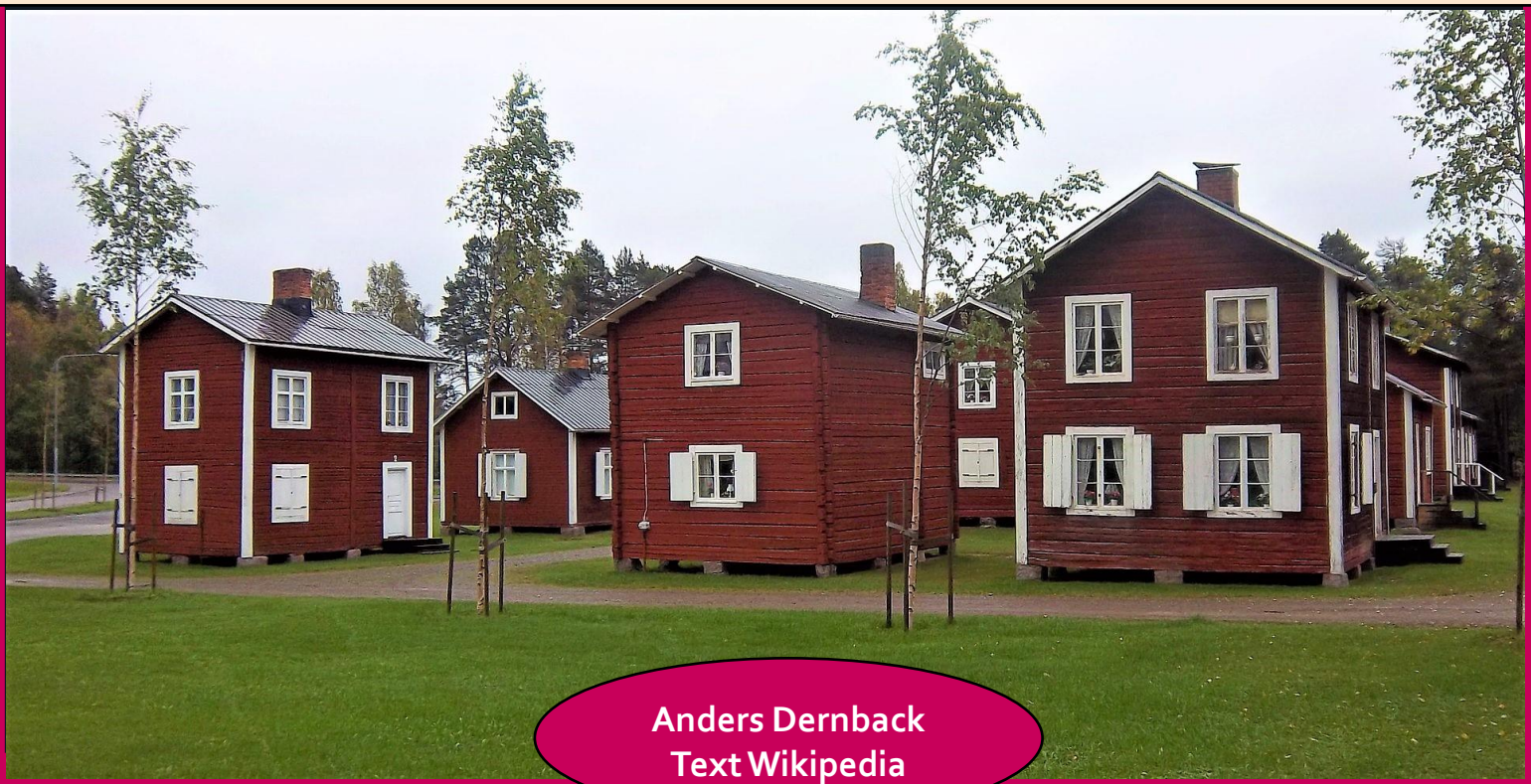

Anders Dernback
Text Wikipedia

Kyrkstäder

Tillfälligt boende för besökare

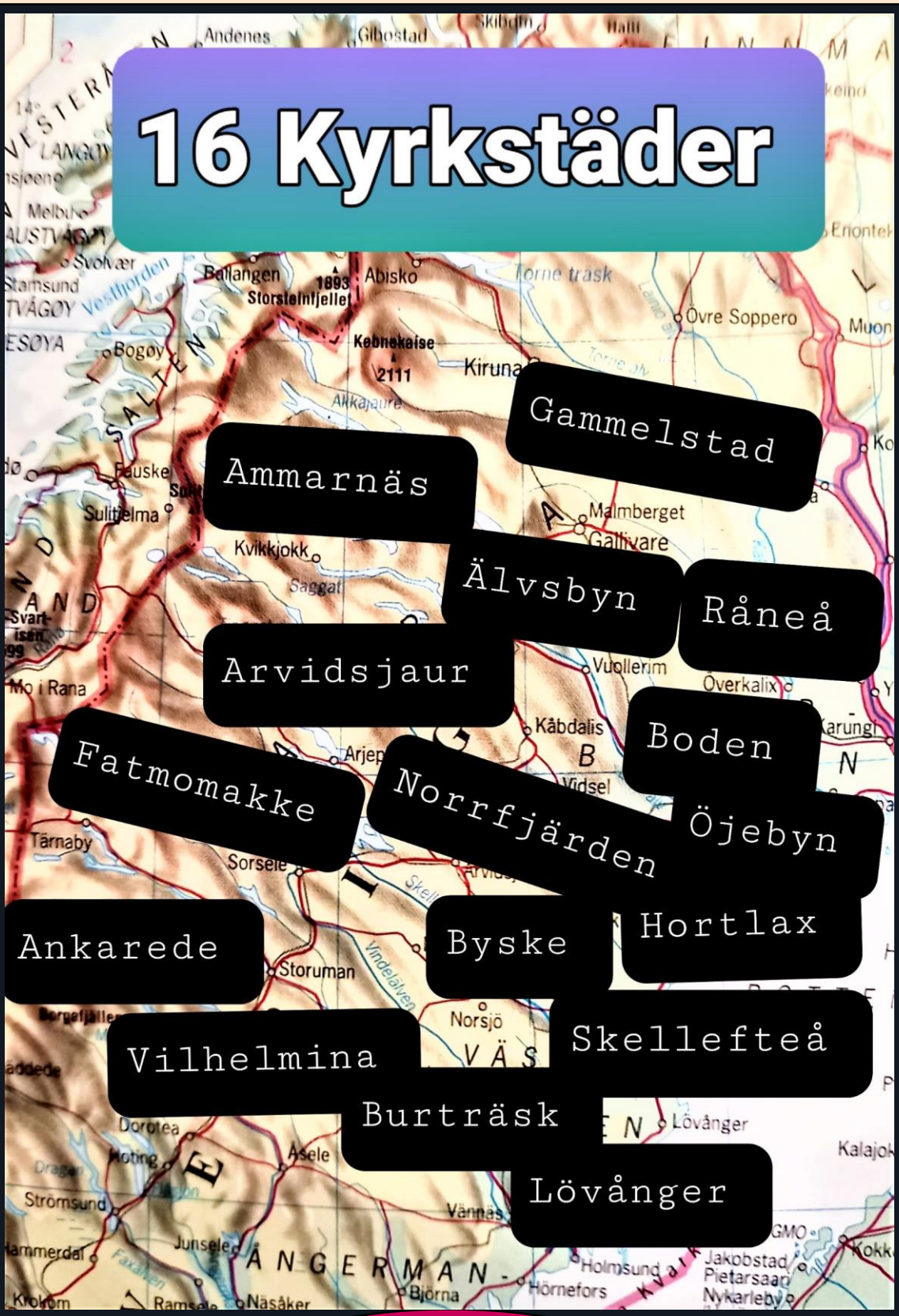

Anders Dernback
Text Wikipedia

År 1900

Kyrkstäder

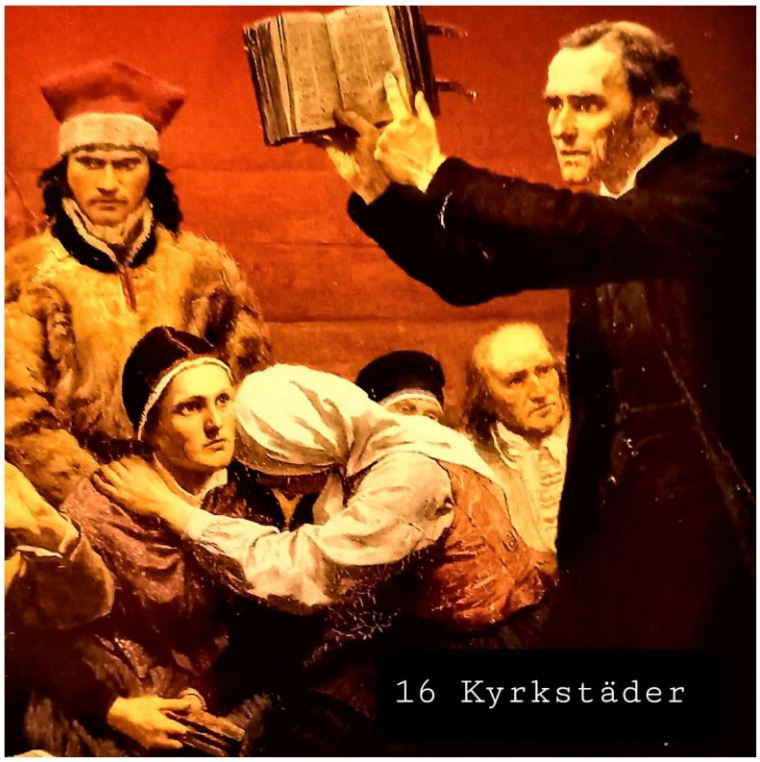

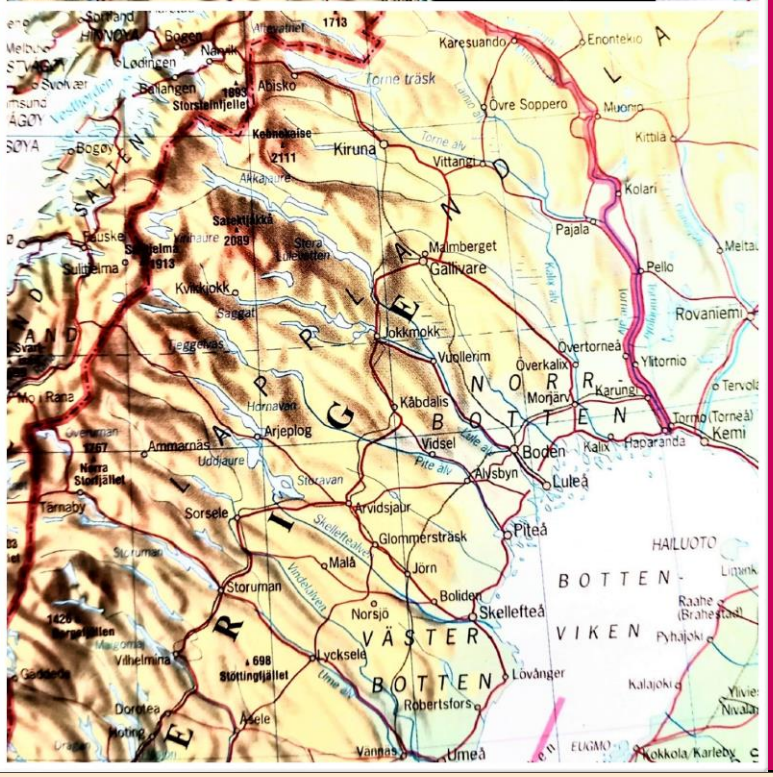

Tillfälligt boende för besökare

Anders Dernback
Text Wikipedia

Kyrkstäder

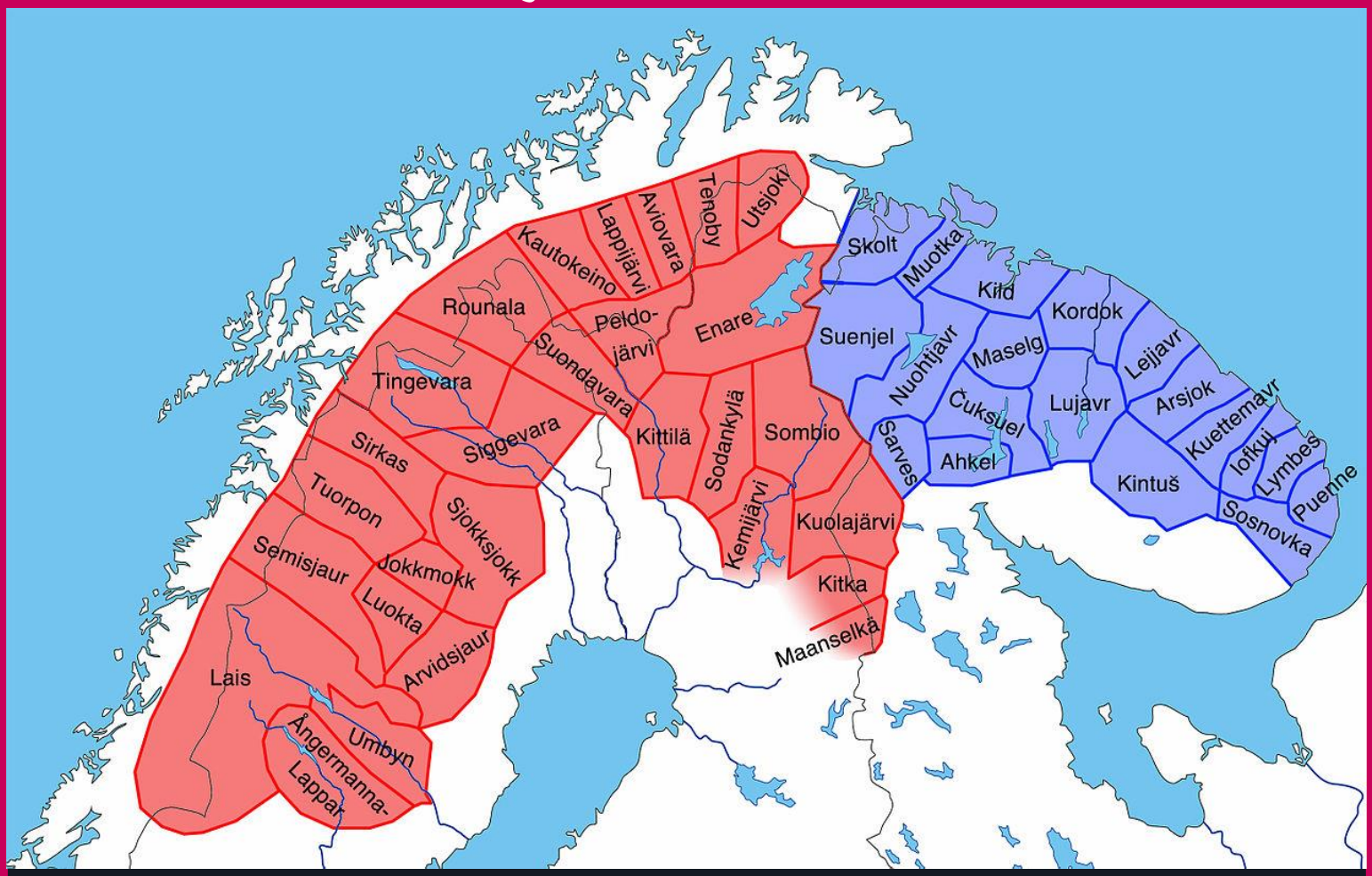

En rekonstruerad kartbild över lappbyarna på 1500- och 1600-talen (rött område) samt början av 1800-talet (blått område). Samer levde även utanför lappbyarna. Källor från 1600-talet och senare talar om skogssamer och sockenlappar i Ångermanland, Medelpad, Jämtland, Hälsingland, Gästrikland och Härjedalen, som i många fall assimilerades in i den nordiska kulturen. Antalet samer uppskattas till mellan 80 000 och 100 000. Av dessa bor 50 000–65 000 i Norge, 20 000–40 000 i Sverige, cirka 8 000 i Finland och cirka 2 000 i Ryssland.

Kyrkstäder

En kyrkstad, eller kyrkostad, är ett antal samlade stugor och kåtor samt bodar, avsedda att användas temporärt i samband med kyrkbesök. Vissa av kyrkstäderna har dominerats av övernattande samer och benämns lappstäder. Kyrkstäder förekommer i norra Sverige och i någon utsträckning även i Österbotten i Finland, samt i de norra delarna av de norska och finska lappmarkerna. Det har funnits ett sjuttiotal kyrkstäder i Sverige, varav sexton är bevarade idag.

Västerbottens län och svenska lappmarken cirka 1796.

Västerbottens län och svenska lappmarken cirka 1796.

Kyrkstäder

Norrbottens län

Lappstaden i Arvidsjaur, med ett 30-tal timmerkåtor och ett 50-tal bodar; byggnadsminne

Överluleå kyrkstad, några tiotal kyrkstugor
Hortlax kyrkstad, nio kyrkstugor, återuppförda 1917 efter brand; kulturmiljö av
Gammelstads kyrkstad, 400 kyrkstugor, världsarv
Norrfjärdens kyrkstad, några tiotal kyrkstugor, återuppförda 1915 efter brand; kulturmiljö av riksintresse

Råneå kyrkstad, tio kyrkstugor
Älvsbyns kyrkstad, några tiotal kyrkstugor, kulturmiljö av riksintresse

Öjeby kyrkstad, drygt 150 kyrkstugor, kulturmiljö av riksintresse

Kyrkstäder

Västerbottens län

Ammarnäs kyrkstad ("lapp-plassen") med tolv stolpbodar och en kyrkstuga; kulturmiljö av riksintresse

Burträsks kyrkstad, tre större kyrkstadshus, återuppförda 1930 efter brand
Byske kyrkstad, åtta kyrkstugor, byggnadsminne

Fatmomakke kyrkstad, ett 80-tal torvkåtor och stolpbodar samt några kyrkstugor, **kulturreservat**
Lövångers kyrkstad, drygt 100 kyrkstugor, kulturmiljö av riksintresse

Bonnstan, Skellefteå. med drygt 100 kyrkstugor, byggnadsminne och kulturmiljö av riksintresse **Vilhelmina kyrkby**, några tiotal kyrkstugor, kulturmiljö av riksintresse

Kyrkstäder

Färgkod:

Grön: Bevarad kyrkstadstradition, se utredning nedan av Torsten Furberg, Skellefteå.

Orange: Privatägda kyrkstugor på kommunal mark.

Röd: Kyrkstäder som nyttjas som hotell/uthyrning kommersiellt.

Norrländska kyrkstäder med bevarad kyrkstadstradition.

Nederluleå Gammelstad 420 stugor med 900 kammare. Nederluleå kyrkstugeägare.

Öjebyns kyrkstad 150 stugor med 500 kammare. Öjebyns kyrkstugeförening.

Skellefteå kyrkstad 116 stugor med 400 kammare. Skellefteå kyrkstads kammarägarförening, www.bonnstan.se

Norrfjärdens kyrkstad 31 stugor med 128 kammare ingen förening finns för närvarande. Försök att bilda en förening är på gång.

Älvsbyns kyrkstad 32 stugor med 120 kammare. Älvsbyns kyrkstugesammanslutning.

Fatmomakke kyrkstad 80 kåtor, 20 timrade kyrkstugor. Fatmomakkestyrelsen.

Byske kyrkstad 8 stugor med 49 kammare. Kammarägarförening bildades 2017. Här firas Midsommar och i samband med Jul arrangeras marknad.

Hortlax kyrkstad 9 stugor med 36 kammare. Hortlax kyrkstugeförening.

Burträsk & Råneå kyrkstäder är för små för att det skall finnas underlag för att bilda en förening.

I Vilhelmina, Lövånger och Boden finns inte kyrkstadstraditionen kvar. Där ägs kyrkstäderna av stiftelser vilka hyr ut stugorna för campingändamål.

Kyrkstäder

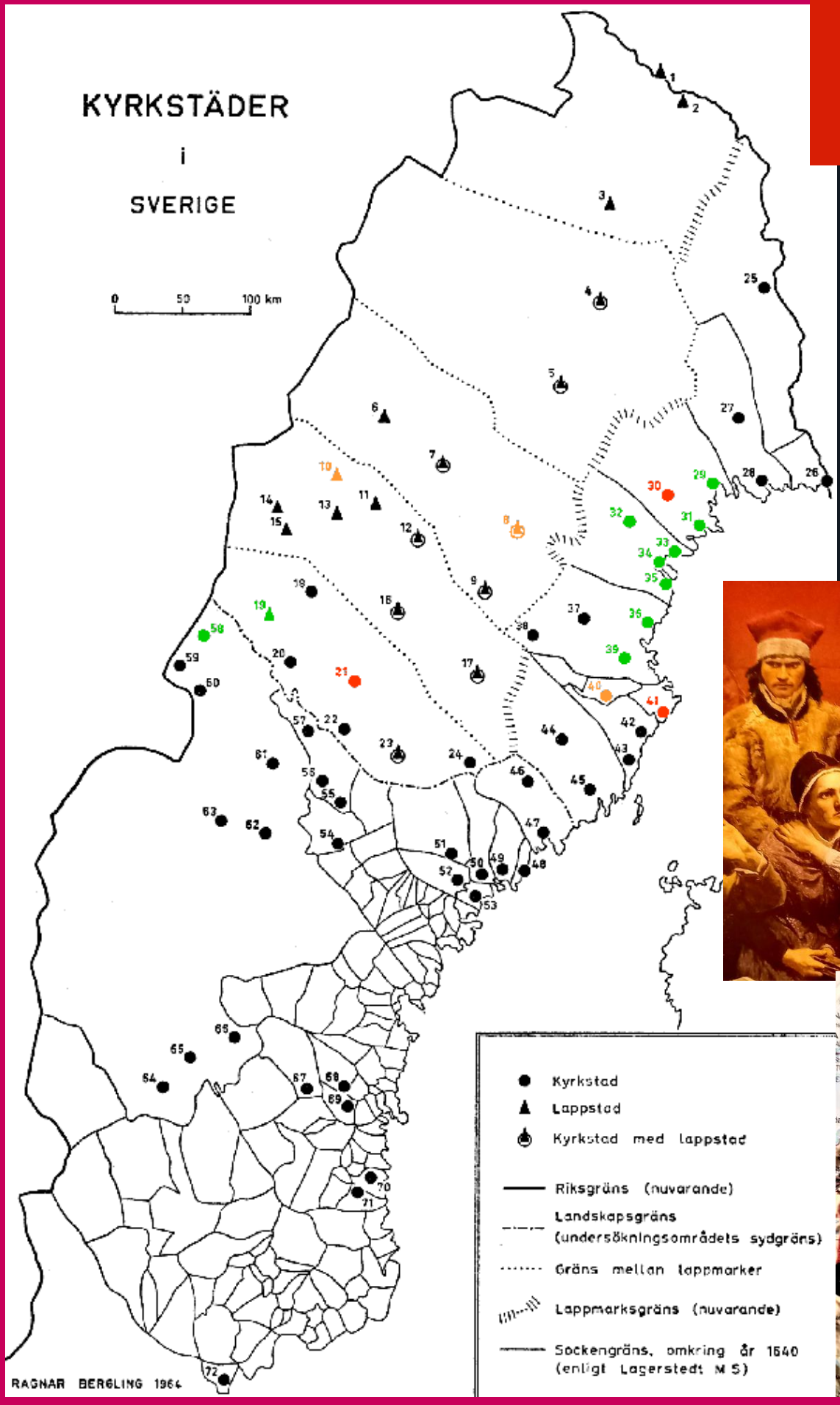
KYRKSTÄDER
i
SVERIGE
0 50 100 km
Kyrkstad
Lappstad
Kyrkstad med lappstad
Riksgräns (nuvarande)
Landskapsgräns (undersökningsområdets sydgräns)
Gräns mellan lappmarker
Lappmarksgräns (nuvarande)
Sockengräns, omkring år 1640 (enligt Lagerstedt M S)
RAGNAR BERGLING 1964

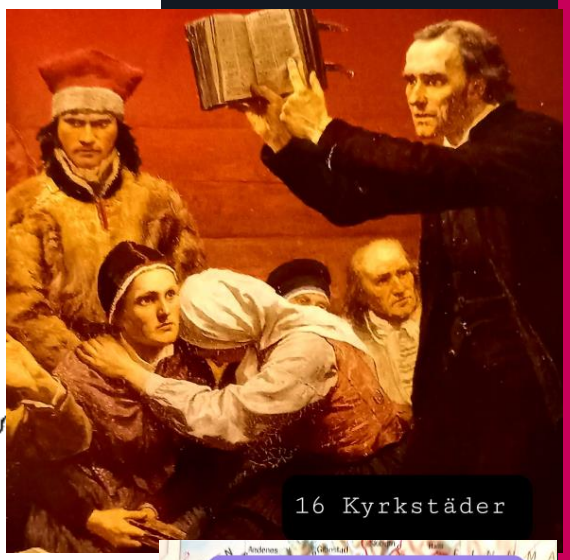
16 Kyrkstäder

16 Kyrkstäder
Gammelstad
Ammarnäs
Älvsbyn
Råneå
Arvidsjaur
Boden
Fatmomakke
Norrfjärden
Öjebyn
Ankarede
Byske
Hortlax
Skellefteå
Vilhelmina
Burträsk
Lövånger

Kyrkstäder

Jämtlands län

Ankarede kyrkstad är en samisk kyrkstad vid Ankarede kapell i Ankarede (sydsamiska: Åanghkerenjeeruve) i Frostviken vid Lejarälvens utlopp i Stor-Blåsjön. Ankarede kyrkstad är den enda kyrkstaden i Jämtland som fortfarande är i bruk. I kyrkstaden finns ett trettiotal träkåtor, ett fåtal kyrkstugor samt några bodar. Ankarede är sedan länge en samlings- och mötesplats för samer i norra Jämtland.

Kyrkstäder

Ankarede kyrkstad (flygfoto 1996).

Ankarede har varit i bruk som plats för ett bönehus och samisk begravningsplats åtminstone från 1820. Enligt samisk muntlig tradition ska det ha funnits en begravningsplats ännu tidigare, innan nybyggarna kom dit på 1700-talet.
Det första kapellet/bönehuset, som invigdes **1820**, förföll så småningom. Ett nybyggt kapell **invigdes 1896**. Denna byggnad renoverades på **1950-talet** och fick då även värme, el och orgel. Inredningen är samiskt präglad med renskinn kring altarringen och kollekthåvar tillverkade av den samiske slöjdaren Arthur Jillker.
Fram till **1931**, då en landsväg byggdes, nåddes Ankarede endast till fots eller med båt.
Under de dagar som gudstjänstfirandet varade fanns därför behov av övernattningsmöjlighet vid kapellet. Kyrkstaden kom framför allt till användning vid midsommar, då en samisk kyrkhelg firades i tre dagar.

Kyrkstäder

Ankaredes tidigare lappkapell, uppfört under perioden 1795–1820 och rivet 1895.

En kyrkhelg i Ankarede (u.å.)

Kyrkstäder

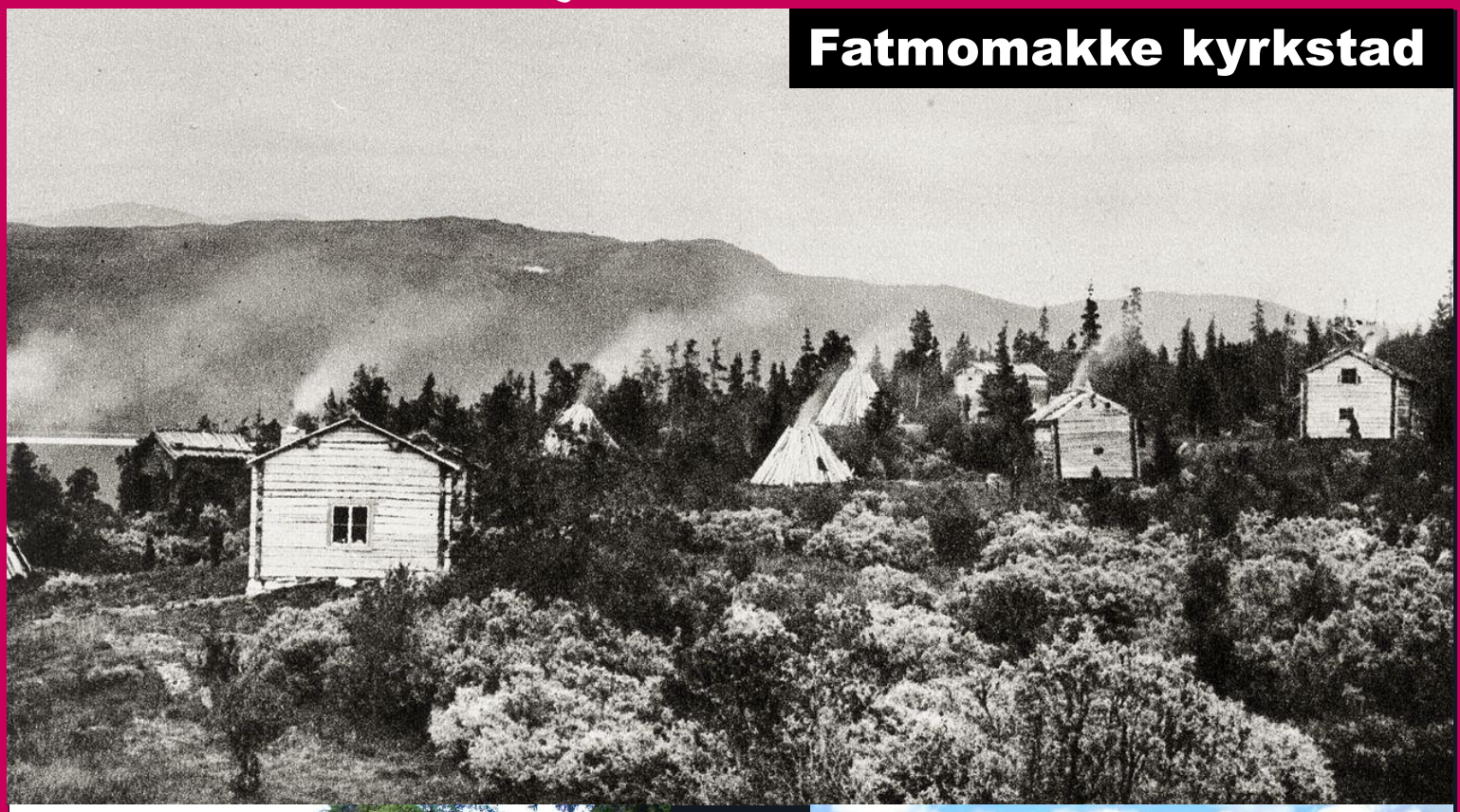

Fatmomakke kyrkstad

Fatmomakke kyrkstad är en kyrkstad och lappstad vid Fatmomakke kyrka i Vilhelmina kommun i Lappland. Fatmomakke kyrkstad har hundratalet byggnader

Kyrkstäder

Hans Magnus Nilsson

Hans Magnus Nilsson tillsammans med andra pionjärer bland de svenska samerna samlade under en folkbildningskurs i Stockholm i januari 1905. Stående från vänster: Erik Persson, Arvidsjaur; Torkel Larsson-Kråik, Röberg, Vilhelmina; kyrkoherde Gustav Park, Stensele, SSR:s förste ordförande; Lars Olofsson, Arvidsjaur; Nils Thomasson, Satsfjäll, Vilhelmina; Sara Pröjs, Arvidsjaur; Anders Johansson, Arvidsjaur; Per Johansson, Hosjöbotten; Elsa Laula, Dikanäs. Sittande från vänster: Margit Kristoffersson, Klimpfjäll, Vilhelmina; Hans Nilsson-Fjällstedt, Oviksfjällen; Maria Laula, Dikanäs; Abraham Johansson, Arjeplog; Hans Magnus Nilsson, Karin Stenberg, Arvidsjaur; Nils Nilsson-Schain, Mittådalen.

Kyrkstäder

De första gudstjänsterna i Fatmomakke hölls den 8 juli 1781. Då hade två kåtor och ett skjul uppförts på en 170 meter lång och 40 meter bred holme vid utloppet av Ransarån i Kultsjön. Holmen ligger idag efter reglering till stora delar under vatten. I Fatmomakkes kyrkstad bildades 1904 den första samiska lokalföreningen i Sverige, Fatmomakke lappförening, med Hans Magnus Nilsson som ordförande. Detta skedde i den tidigare kyrkstugan, som nu är Kulturum.
Kyrkstaden blev kulturreservat 2014. Fatmomakke styrs genom Fatmomakkestyrelsen och de föreskrifter som Länsstyrelsen i Västerbottens län utfärdat om kyrkstaden. Omkring kyrkan och begravningsplatsen finns omkring 80 kåtor och 20 timrade hus. Det finns också en prästbostad, den så kallade länsmansstugan, en arrest, en tjänstemannabostad, Frälsningsarméns bönekåta från 1947 och Sameföreningens hus. Den äldsta byggnaden är troligen den östra delen av Länsmansstugan, som tillkom någon gång omkring sekelskiftet 1700/1800. Byggnaden uppfördes som prästkammare, där prästen fick bo under sina besök på platsen. Den västra delen av Länsmansstugan kom till i samband med att en ny kyrka, den andra, byggdes 1833 och består delvis av virke från den första kyrkan.

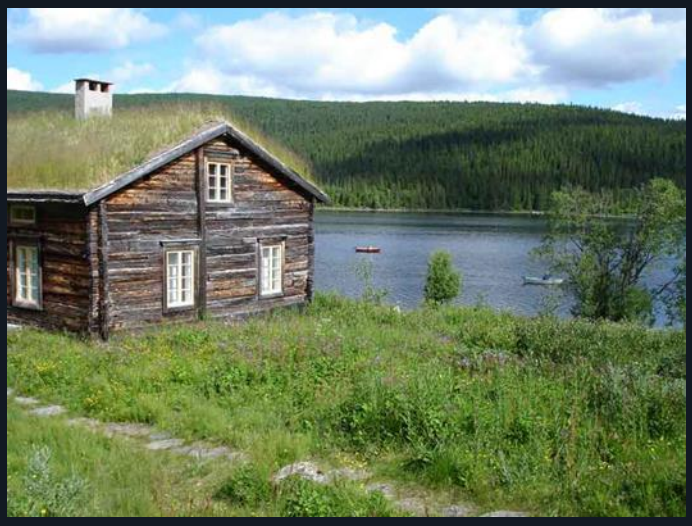

Kyrkstäder

Nyttjandet

Den uteslutande kyrkliga användningen (1781–1830): Under dennaperiod var kyrkan och de kyrkliga angelägenheterna huvudanledningen till samernas sammankomster i Fatmomakke.

Samhällsfunktioner, såsom undervisningsväsende, länsman, läkare, missionssällskap, handelsmän och sockenstämma.
En plats för samisk identitet och etnopolitisk mobilisering (1904–1950): Ökad samisk föreningsaktivitet och studiecirklar.
En kulturminnesvårdande och upplevelsebaserad användning (1950–2000).

Flera andra orter i Västerbotten förlorade under 1800-talet sin karaktär som ”lappstad”. Fatmomakke borde, enligt denna terminologi, ha fungerat både som ”lappstad” och som kyrkstad sett ur ett längre tidsperspektiv, eftersom nybyggare nyttjade kyrkoplatsen från och med 1830. Detta betyder också förknippats med andra kyrkstäder.
Samerna i dåvarande Ångermanlands fjälltrakter tillhörde sedan början av 1600-talet Umeå lappkyrka i Lycksele. Stormakttidens regionala förvaltnings expansion, vid sidan av enskildas klagomål över besvärlig resväg till kyrkobesök och skatteuppbörd, ledde efter Kungl. brev 1648 till att lappmarksförsamlingen Åsele avskiljdes och en kyrka byggdes där.

Kyrkstäder

Lappstaden i Arvidsjaur

Kyrkstäder

Lappstaden i Arvidsjaur som bebyggelse för långväga kyrkbesökare har sina rötter år 1606, då Arvidsjaur utsågs till tings- och marknadsplats och en kyrka började byggas. Den kom till nuvarande plats 1826, då en ny kyrka byggdes. Då fanns också en bondstad och en borgarstad med tillfälliga övernattningshus. Lappstaden har omkring trettio timmerkåtor och ett femtiotal härbren. Den har aldrig haft permanent bosättning, utan endast använts vid marknader och kyrkhelger. Alla byggnader är privatägda. Kyrkkåtorna används två gånger om året: första söndagen i juni och vid Storstämningshelgen sista helgen i augusti.
Den person som har tillskrivits den största äran till att Lappstaden i Arvidsjaur bevarats är Karin Stenberg. Hon uppvaktade på 1930-talet med positivt resultat landshövdingen i frågan och arbetade för bevarandefrågan i Stockholm, med stöd av Carl Lindhagen, gentemot regeringen.
Det äldsta härbret är från 1700-talet och det yngsta byggdes 1996 i samband med en utbildning i gammal byggteknik.

Kyrkstäder

Samiska dräkter från Åsele lappmark

Under 1500-talet fanns ingen gräns mellan Ångermanland och lappmarken.

1500-talets fogderäkenskaper användes inte ordet lappmark om detta område, utan man talade i stället om "Lapparne uti Ångermanneland", "Skattelappar, som under Ångermanland liggiandes äro" eller liknande. När lappfogden Karl Unesson 1602 gjorde upp en förteckning över områdets skattebetalande samer talade han om "Ångermanne Lapper", men nämnde inte ordet lappmark. I en fullmakt till Unesson från 1614 talas dock om "Lapperne uthi Angermanne Lapmarck". Fram till 1606 hörde fjällområdet i nuvarande Vilhelmina och Dorotea kommuner till den historiska lappbyn Laisbyn som var en del av Pite lappmark. År 1648 fick ångermannalapparna också en egen kyrkplats.

Tavlan skildrar skatteuppbörd hos samerna.

Den högsta årliga skatten för samer i området var under 1600-talet två riksdaler. Den som betalade ”halv skatt” fick betala antingen en riksdaler, ett rävskinn, ett par lappskor” eller två lispund (1 lispund = 8,5 kilo) torkade gäddor. Handeln på samiskt område var under denna tid mycket aktiv och varorna därifrån eftertraktade i stora delar av Europa.

Inga Kajsa

Inga Kajsa Granström, 22 år, Tuorpons sameby. Ur Lotten von Dübens fotoalbum med motiv från den etnologiska expedition till Lappland som leddes av hennes make Gustaf von Düben 1868.

Samer framför kyrkbodar, kåta och kyrka. Människorna i förgrunden samlade kring en eld, några dansar.1888

Skolklass från Skarvsjöby skola, Storuman, Västerbotten, med sina lärare Helfrid Leijer och Ester Näsvall, på besök i Uppsala 1938

AVBILDAD, NAMN

Hellgren Leier, Helfrid SÄKER
Näsvall, Ester SÄKER
Jansson, Stina SÄKER
Barruk, Agnes SÄKER
Klemetsson, Elsy SÄKER
Blackfjäll, Anna SÄKER

Upplandsmuseet

Kyrkstäder

Den enda återstående äldre kyrkstugan i Burträsk, flyttad från sin ursprungliga plats till hembygdsområdet.

Burträsk (umesamiska Beähkkiere), är en tätort i Burträsks distrikt i Skellefteå kommun. Orten ligger cirka 38 kilometer sydväst om Skellefteå vid sjön Burträsket.

Kyrkstäder

Lövånger. Kyrkstaden. Skellefteå kommun, Sweden.

Lövångers kyrkstad är en kyrkstad med anor från 1600-talet i Lövånger, Skellefteå kommun. Idag används kyrkstugorna som vandrarhem.
Lövånger kyrkstad ligger intill Lövångers kyrka och består av 117 stugor. Tolv av stugorna är i privat ägo, övriga byggnader, inklusive ett trettiotal stallar, förvaltas av Lövångers hembygdsförening. Det bör noteras att kyrkstäderna, trots benämningen, inte hade några stadsprivilegier.

Kyrkstäder

Ett mindre antal kyrkkåtor och kyrkstugor finns vid Vojtjajaure kapell i Tärna samt vid Jillesnåle kapell i Sorsele. Dessutom finns i Åsele sex kyrkstugor och i Jörn två, men dessa har flyttats till nya platser på 1980-talet. Av kyrkstaden vid Nysätra kyrka i Ånäset återstår två stallbyggnader.

I Malå fanns från 1890-talet en kyrkstad bestående av ett större hus med 21 rum och två mindre hus. De brann ned 1909. Malå lappstad , bestående av ett 19 timmerkåtor och 20 härbren, byggdes 1967.

Kyrkstallar vid Nysätra kyrka i Ånäset.

Vilhelmina kyrkstad, Arktis

Foto: Kristensson, Karolina Nordiska museet

FOTOGRAF Kristensson, Karolina

Nordiska museet

Uppsala, tidigt 1900-tal

Kyrkstäder

Vy över kyrkstaden och dess omgivning. Bilden tagen på 1940-talet. Foto: Carl-Gustaf Rosenberg (CC BY)

Gammelstad i Luleå är den största bevarade kyrkstaden i norra Norrland. Den är dessutom den enda som förenat Nordens två typer av trästäder – kyrkstaden och borgarstaden. Från och med 1300-talet var Gammelstad marknadsplats och centrum i en socken som tidvis omfattade nästan hela nuvarande Norrbottens län. I början av 1600-talet hade orten utvecklats till en kyrkstad och fick handelsprivilegier. Kyrkstugorna blandades med de bofastas gårdar och kyrkstaden kom att omfatta 424 byggnader.